

Kultura

Úvod do uměnovědných studií

▶ VÝVOJ POJMU KULTURA

Rané dějiny pojmu kultura

- ▶ etymologie – colere (pěstovat, zušlechťovat, chránit)
 - ▶ latinské slovo cultura (péče, původně obdělávání půdy – agri cultura)
 - ▶ Péče o půdu
- ▶ Marcus Tullius Cicero (106-43 př. n. l.) hovoří o filozofii jako *kultuře ducha* – nová dimenze pojmu
 - ▶ Péče o duši
- ▶ ve středověku se nevyskytuje často, renesance a humanismus obnovují antickou tradici a pojem získává konotace oddělující člověka a přírodu
- ▶ Samuel von Pufendorf (1632 –1694) – německý historik a právník – používá pojmu kultura bez dalšího upřesnění (dříve cultura juris, cultura scientiae) jako samostatné lexikální jednotky

Normy chování (čtba)

- ▶ První takovou kodifikovanou soustavou pravidel chování označuje francouzský výraz *courtoisie* (angl. *courtesy*, it. *cortezia*, něm. *hövescheit*). Ve středověku se tak označoval způsob chování, který byl závazný pro příslušníky *dvora*. Soustava příkazů a zákazů se vytvořila nejprve na dvorech velkých feudálních suverénů a později se postupně rozšířila na širší vrstvy společnosti. O tom, že tato soustava stojí na počátku souvislého procesu civilizace, svědčí i v češtině slova dodnes užívaná pro „slušné“ chování: **zdvořilost**, **dvornost**.
- ▶ Ve druhé čtvrtině 16. století se pro normy chování rozšířil nový výraz *civilité*. Tento stav dokumentují četná humanistická pojednání určená k poučení mladíků z vyšších vrstev - např. *De civilitate morum puerilium* (1530) od **Erasma Rotterdamského**.

Moderní pojem kultury

- ▶ Osvícenství – **hodnotový (axiologický) pojem kultury**
 - ▶ jako zdokonalování, zušlechtění a zjemnění duševních a tělesných vlastností člověka

- ▶ Johann Gottfried Herder (1744-1803)
 - ▶ dějinný proces – jako postupný a zákonitý vývoj, v němž musí rozum a spravedlnost vést k upevnění lidskosti
 - ▶ Zdokonalování národů → zdokonalování lidstva

Nástup moderních věd

- ▶ **Historiografie**

- ▶ Postupně se prosazuje pojem kultury jako celku vztaženého ke kolektivnímu nositeli a určité době

- ▶ **Antropologie (sociální a kulturní a.)**

- ▶ E. B Tylor:

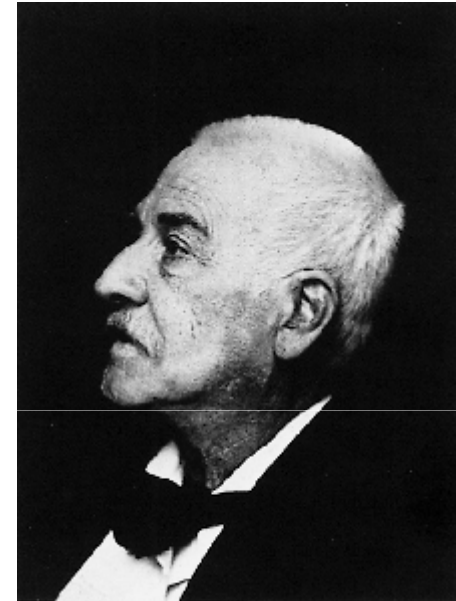
- ▶ hodnotově neutrální pojem kultury
- ▶ deskriptivní pojem kultury

viz další 2 obrázky

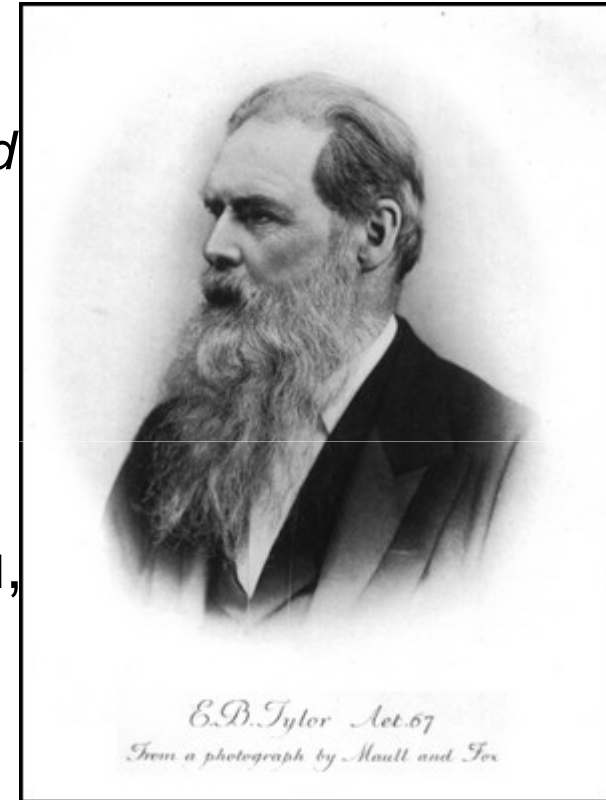
Historiografie

- ▶ Jacob Burckhardt (1818-1897):
 - ▶ In *Kultur der Renaissance in Italien*, 1860, používá pojem **Kulturepoche**.
 - ▶ Jeho dějiny se týkají mocenské struktury, politiky, mentality, životního způsobu, náboženství i umění

Etnologie/kulturní antropologie

- ▶ Edward Burnett Tylor (1832–1917), britský antropolog, autor významných spisů *Researches into the Early History of Mankind and the Development of Civilization* (1865), *Primitive Culture* (1871) a *Anthropology* (1881)
- ▶ „Kultura neboli civilizace (...) je **komplexní celek zahrnující** vědění, přesvědčení, umění, zákony, morálku, tradici a veškeré další schopnosti a zvyklosti, které lidé získávají díky tomu, že jsou členy společnosti.“

Typologie pojmu kultura (četba)

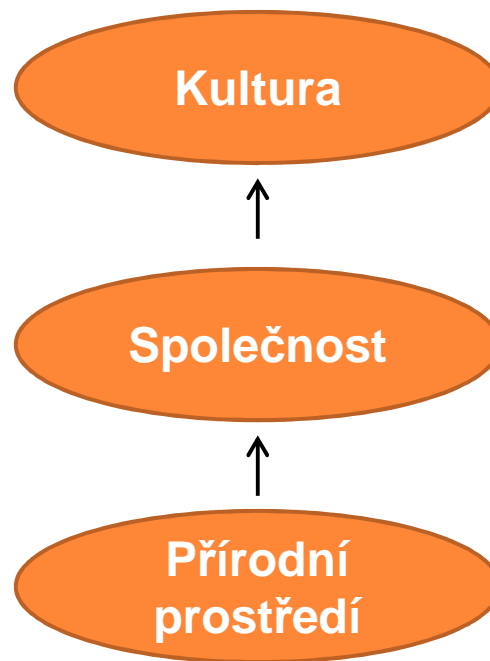
- ▶ **Tradiční axiologické pojetí kultury**, vycházející z humanistické a osvícenské tradice používání tohoto pojmu ve filozofii a uměnovědách. Axiologická koncepce kultury je výrazně hodnotící. Omezuje rozsah třídy kulturních jevů pouze na sféru pozitivních hodnot, které přispívají ke kultivaci a humanizaci člověka a k progresivnímu rozvoji lidské společnosti. Do kultury jsou tak tradičně zahrnovány zejména takové oblasti duchovních hodnot společnosti jako umění, věda, literatura, osvěta, výchova, ušlechtilé a pokrokové ideje apod.
- ▶ **Globální antropologické pojetí kultury**, zahrnující do kultury nejen pozitivní hodnoty, ale všechny nadbiologické prostředky a mechanismy, jejichž prostřednictvím se člověk jako člen společnosti adaptuje k vnějšmu prostředí. Antropologické pojetí kultury nemá hodnotící funkci. Díky tomu lze charakterizovat a klasifikovat různá společenství v čase a prostoru podle jejich specifických kulturních prvků a komplexů. To umožňuje komparativní výzkum **sociokulturních** systémů (kultur, subkultur, kontrakultur) v čase a prostoru. Být kulturním antropologem z tohoto hlediska znamená studovat způsob života typický pro určitou společnost. Antropologické pojetí kultury chápáné jako systém **artefaktů, sociokulturních** regulativů a idejí sdílených a předávaných členy určité společnosti se prosadilo zejména v sociální a kulturní antropologii, archeologii, etnografii, etnologii, sociologii, psychologii a kulturologii.

(Václav Soukup: *Přehled antropologických teorií kultury*. Praha 2000)

Antropologický pojem kultury

- ▶ Přirozené vs. umělé (člověkem vytvořené) prostředí
- ▶ Základní model:

Základní přístupy ke studiu kultury

- ▶ Kultura jako globální celek
- ▶ Kultura jako model chování

▶ **TYPOLOGIE POJMU KULTURA**

Typologie pojmu kultura 1

- ▶ **Kultura jako proces**
 - ▶ Karl Marx
 - ▶ Johan Huizinga
 - ▶ Sigmund Freud

- ▶ **Kultura jako struktura**
 - ▶ Forma pořádku
 - ▶ Forma výkladu vč. historie

- ▶ **Česká etnografie**
 - ▶ Duchovní kultura
 - ▶ Hmotná kultura

Typologie pojmu kultura 2

- ▶ Teoretické vymezení

- ▶ Duchovní vzory
- ▶ Hodnoty
- ▶ Orientace

- ▶ Praktické vymezení

- ▶ Normy
- ▶ Instituce

Exkurz – Noachická přikázání

- ▶ Gn. 9,1-17
- ▶ zahrnuje celé lidstvo
- ▶ 6 zákazů: mnohobožství, rouhání, vraždy, krádeže, smilstvo, násilí
- ▶ 1 příkaz: zavedení právního systému a spravedlivého soudnictví

▶ KULTURA A CIVILIZACE

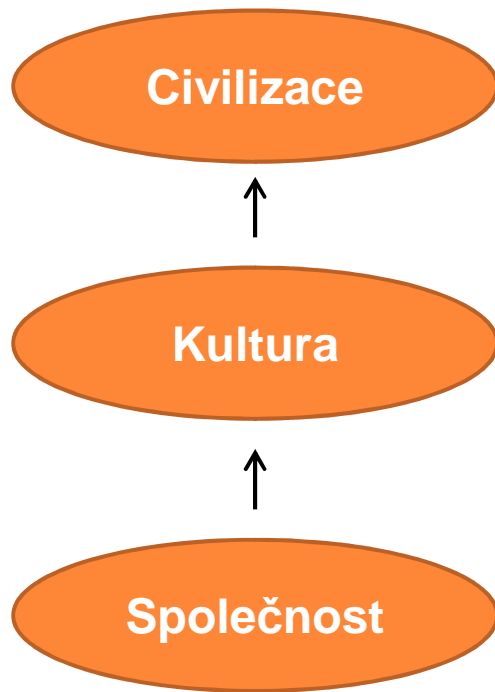
Kultura a civilizace

- ▶ Rozdíl mezi francouzským a anglickým územ na straně jedné a německým na straně druhé:
 - ▶ Francouzi a Angličané – vyjadřují slovem **civilizace** **hrdost na význam vlastního národa, na pokrok Západu a lidstva** jako takového.
 - ▶ V německém literárním jazyce se pojem **civilizace vztahuje na to, co je pouze vnějškové, co je na povrchu lidské existence**. Hrdost na vlastní výsledky, hodnoty, je obsažena v pojmu kultura. Tento pojem se v Německu obvykle vztahuje na duchovní, umělecké a náboženské skutečnosti, oblast politická, hospodářská a v užším smyslu společenská je vyloučena. Zatímco civilizace označuje proces, který neustále míří kupředu a ve kterém jednotlivé kroky nabývají významu právě jen v rámci tohoto procesu jako jeho stupně, německý pojem kultura se vztahuje na lidské výtvoř, které prostě „jsou tady“, které jsou hodnotami samy o sobě.

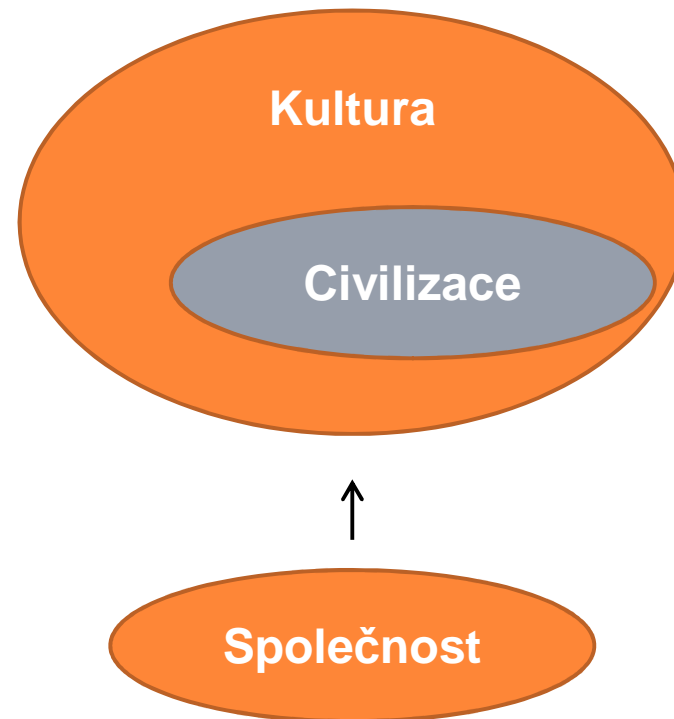

Kultura a civilizace

Model 1

Model 2

Kultura – civilizace – pokrok?

- ▶ Orientalismus (Edward Said, 1935-2003)
- ▶ Kulturní relativismus
- ▶ Kulturní pesimismus
 - ▶ Postupný úpadek kultury (M. Heidegger)
 - ▶ Zvrat „ve směřování“ kultury (T. W. Adorno, M. Horkheimer)

Proces civilizace

- ▶ N. Elias, *O procesu civilizace*, 1939
 - ▶ Proměny lidského chování od středověku do doby moderní doby
- ▶ Rostoucí diferenciaci a komplexnost
- ▶ Mění se nejen formy vzájemné provázanosti lidí, ale i sami lidé:
 - ▶ psychogeneze civilizace – rozvoj osobnostních struktur a způsobů chování
 - ▶ sociogeneze civilizace – jak se mění nerovnost, moc a řád

Eliasova teorie civilizace (četba)

- ▶ Podle Eliase je proces **civilizace dlouhodobým procesem, který probíhá jedním směrem - k rostoucí diferenciaci a komplexnosti společenských celků** a s tím související rostoucí regulací lidské psychiky a afektů. Jde o proces, který není jednotlivci nijak plánován. Historické změny, které přináší, jsou *nezamýšlenými důsledky jednání*.
 - ▶ Mechanismus procesu civilizace Elias popisuje takto: „Od nejranějších dob západních dějin až po současnost se pod silným tlakem konkurence stále více diferencují společenské funkce. Čím více se funkce diferencují, tím větší je jejich počet, a tedy i počet lidí, na kterých jednotlivec závisí při svém konání (...). Musí být navzájem koordinováno chování stále většího počtu lidí a předivo jednání musí být stále přesněji proorganizováno, aby v tomto předivu jednotlivé jednání (akce) splnilo svou společenskou funkci. Jednotlivec je nucen regulovat své chování stále diferencovanějším, stejnoměrnějším a stabilnějším způsobem. (...) Pro změny psychického aparátu během procesu civilizace je charakteristické právě to, že diferencovanější a stabilnější regulace chování je jednotlivému člověku vštěpována odmalička jako automatismus, jako sebepřinucení, jemuž se nemůže ubránit, ani když to ve svém vědomí chce. (Elias 1969 II.: 316–317).“
-

▶ NĚKTERÉ DALŠÍ POJMY

Konstruktivismus

- ▶ Sapir-Whorfova hypotéza
 - ▶ 30. léta 20. stol.
 - ▶ Pojetí reálného světa je vystavěno na jazykových zvyklostech dané komunity
 - ▶ Kritika: myšlení nelze ztotožnit s jazykem
- ▶ (Psycholingvistika, Lingvistická antropologie)

Sociální skupiny

- ▶ **Kultura**
 - ▶ Identifikace a reprezentace
 - ▶ Formace a diferenciacce

- ▶ **Rizika**
 - ▶ Národní šovinismus
 - ▶ Stavovská exkluzivita
 - ▶ Elity a masa

Enkulturation

- ▶ Enkulturation (socialization)

- ▶ Mezigenerační výměna
 - ▶ Stabilita (kontinuita) kultury – role generací v předávání kultury
 - ▶ Vždy jsou předávány a přejímány jen ta kulturní prvky, které mají platnost (funkci, místo v struktuře, nesou symbolický obsah).
 - ▶ Nelze tvrdit, že by kultura byla stabilní a neměnná – ale skrze udržování vybraných jevů, jež jsou nazírány jako podstatné, je pociťována.

- ▶ Akulturation

Témata kulturních studií

- ▶ Problematizace pojmu kultury
- ▶ Jazyk (a sociální diference)
- ▶ Sdílené sociální významy – znaky
- ▶ Symbolické vytváření

